

بهرام امیر احمدیان
تحلیلگر مسائل بین الملل

فروپاشی شوروی موجب رها شدن ظرفیت‌های بالقوه در بحران‌های خفته در منطقه شد. تشکیل دولت نواستقلال در جمهوری آذربایجان و گرایش رهبران آن به ترکیه، موجب بروز نا آرامی‌ها در قفقاز و درگیری بین ارمنستان و آذربایجان بر سر مساله منطقه «قره باغ» در آستانه فروپاشی بلوک شرق شد. ظهور ترکیه در قفقاز و آسیای مرکزی با معرفی این کشور به عنوان الگوی مناسب توسعه و پیشرفت برای کشورهای یاد شده از سوی غرب و به‌ویژه ایالات متحده، ظرفیت تاثیر گذاری ترکیه در شکل گیری کشورهای تازه استقلال یافته افزایش یافت. تشکیل «شورای جمهوری‌های ترک زبان»، با شرکت ترکیه و جمهوری آذربایجان و کشورهای آسیای مرکزی (به جز تاجیکستان)، به ترکیه امکان داد که در سایه تحریم ایران (و بعدها روسیه) از سوی ایالات متحده و اروپا، روح تازه‌ای در کالبد آنکارا دمیده شود تا در سودای احیای امپراتوی عثمانی باشد. اردوغان این آرزو و آمال را دنبال کرده و می‌کند. در عین حال با ظهور پوتین در صحنه روسیه از سال ۲۰۰۰ و تاسف وی از فروپاشی شوروی و معرفی این مرحله به عنوان «بزرگ‌ترین اشتباه ژئوپلیتیکی»، روسیه نیز درصدد احیای اتحاد شوروی (و به زبانی دیگر جامعه مستقل مشترک المنافع) برآمد. ایده‌ها و آرمان‌های این دو رهبر با دو سودای متفاوت، در شمال غربی ایران به هم رسیدند و هر یک درصدد حذف دیگری بود. جنگ دوم قره باغ در سال ۲۰۲۰ موجب تشدید اوضاع بحرانی در قره‌باغ شد. جمهوری اسلامی ایران نیز با ایستادگی و با فشاری خواستار غیرقابل تغییر بودن مرزهای شناخته بین‌المللی شد که از آغاز فروپاشی شوروی و بحران‌های منطقه‌ای، از جمله در قفقاز (قره باغ در آذربایجان و اوستیای جنوبی و آبخازیا در گرجستان)، ادعاهای مرزی و ارضی، قفقاز را به آشوب کشید. ترکیه با کمک‌های تسلیحاتی و مشاوره‌های نظامی (بنا به برخی منابع حتی در ستاد فرماندهی جنگ جمهوری آذربایجان) در فضای نظامی - استراتژیک جمهوری آذربایجان، موجب پیروزی برق آسای باکو در بازپس گیری اراضی اشغالی قره باغ و پیرامون آن شد. این مورد در کنار حضور فعال ترکیه در بخش اقتصادی جمهوری آذربایجان در صنعت نفت و گاز و خطوط لوله در کنار شرکت‌های چندملیتی و سرمایه‌گذاری در ساختمان و شبکه‌های ارتباطی و حتی در عرصه‌های فرهنگی - علمی موجب وابستگی شدید جمهوری آذربایجان به روابط با ترکیه شد که در کنار دریافت تسلیحات از اسرائیل در ازای صادرات نفت (بیش از نیمی از واردات نفت اسرائیل)، علی‌اف برای خود متحدانی یافت که یکی عضو ناتو و همسایه ایران و دیگری در صنعت نفت و گاز و خطوط لوله در خارج از منطقه، موجب ناآرامی وبی ثباتی قفقاز جنوبی شده‌اند. در این میان روسیه بازیگر بزرگ منطقه و متحد ارمنستان در پیمان امنیت جمعی و یکی از سه روسای گروه مینسک، با تحمیل موافقتنامه آتش بس (خارج از چارچوب گروه مینسک)، به ظاهر به بهانه حل بحران و ایجاد آرامش در منطقه و در باطن، تکمیل «خط دفاعی حایل بر پیمان ناتو» مشتمل بر نقاطی در امتداد شمال غربی دریا سیاه (منطقه نظامی روسیه در ترانسنیستریا)، شمال (شبه جزیره کریمه)، شمال شرقی (جمهوری خودمختار آبخازیا از ترکیب جمهوری گرجستان)، این خط را در دریای سیاه کامل کرد. در عین حال در مرزهای جنوبی روسیه، اوستیای جنوبی (بخشی از جمهوری گرجستان) در این خط دفاعی واقع شده بود که در سال ۲۰۰۸ با تشکیل دولت دست نشانده روسیه، در امتداد آن خط قرار گرفت. در عین حال این خط باید تا مرز جمهوری اسلامی ایران در جنوب قفقاز کشیده می‌شد تا نفوذ ترکیه عضو ناتو به حریم روسیه در قفقاز و جنوب غربی روسیه را مانع شود. تعجیل روسیه در امضای موافقتنامه آتش بس ۲۰۲۰ با جمهوری آذربایجان و ارمنستان نشان داد که این موافقتنامه (خارج از گروه مینسک) سندیت شورای امنیت ندارد و از سوی دیگر طبق مفاد سند، روسیه تأمین و تضمین امنیت ارمنه قره باغ را تا ۵ سال و در ۵ سال‌های بعد بر عهده گرفته بود. جنگ روسیه علیه اوکراین در سال ۲۰۲۲ و کمبود کادربهای نظامی موجب کم توجهی روسیه به حفاظت از تعهدات و بازگرداندن تعداد زیادی از نیروهای آموزش دیده و با سابقه نظامی حافظ صلح روسی به سبب نیاز شدید به نیروهای نظامی در جبهه نبرد، تعهد پنج ساله نخست استقرار نیرو و دوره‌های پنج ساله بعد، حتی برای دوره پنج سال آغازین هم عملی نشد. تغییر در صحنه سیاسی ارمنستان و واژدگی دولت ارمنستان از ابتکار پوتین، موجب کاهش جایگاه روسیه در عرصه منطقه شد. در این میان ترکیه و جمهوری آذربایجان که در صدد دستیابی به فضای جنوبی جمهوری آذربایجان برای ارتباط نخجوان با خاک اصلی جمهوری آذربایجان بودند و نقشه‌های زیادی برای تصرف جنوب ارمنستان و از بین بردن مرز مشترک ایران با ارمنستان داشتند، با منتفی شدن دالان لاجین (به علت عدم انجام تعهدات تأمین‌ی ارمنه قره باغ توسط نیروهای حافظ صلح روسی) که به مهاجرت اجباری همه ساکنان ارمنی قره باغ به ارمنستان منجر شد، احداث کریدور مورد نظر جمهوری آذربایجان و ترکیه نیز منتفی شده است، اکنون ترکیه و جمهوری آذربایجان به فکر جایگزینی کریدور مورد نظرشان در شمال رود ارس را به گزینش کریدور ارس در خاک ایران معطوف داشته‌اند که ۳۰ سال است این ارتباط را برقرار می‌کند.

مصطفی کواکبیان در گفت‌وگو با «آرمان ملی»:

این حجم از مهاجرت نخبگان بی سابقه است

راه حل عبور از چالش‌های کنونی
بازنگری در قانون اساسی است

طرفداران اصولگرایان بین زندگی اقتصادی و سیاسی دچار پارادوکس شده‌اند

مگر این کشور ارث پدری کسی است که مردم را به مهاجرت دعوت می‌کنند؟

آرمان ملی - احسان انصاری: دکتر مصطفی کواکبیان، نماینده سابق مجلس شورای اسلامی و دبیر کل حزب مردمسالاری به بهانه یک گفت‌وگوی تفصیلی همزمان روزنامه «آرمان ملی» بود. کواکبیان در این گفت‌وگو به مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی کشور اشاره و راه‌حل‌های خود ارائه کرد. وی معتقد است: «بر اساس بررسی‌هایی که ما انجام داده‌ایم قانون اساسی در ۳۵ مورد قفل است. به عنوان مثال در تصمیمی که اخیراً درباره نقش معدل در کنکور گرفته شد این شورای عالی انقلاب فرهنگی بود که مانع شد. این در حالی است که در قانون اساسی شورای عالی انقلاب فرهنگی جایگاهی ندارد و مجلس باید تعیین‌کننده باشد که چنین اتفاقی رخ نداد. در واقع مجلس در مسائلی که باید دخالت کند، نمی‌کند و در مقابل در مسائلی که نباید دخالت کند و یا لزومی وجود ندارد دخالت می‌کند. نکته دیگر اینکه مجمع تشخیص مصلحت نظام در عمل به مجلس دهم تبدیل شده و درباره برخی مسائل عنوان می‌کند بر اساس سیاست‌های کلی نظام این مصوبه مجلس مشکل دارد.» در ادامه حاصل این گفت‌وگو را می‌خوانید.

نمی‌کند و گاهی نیز ضربه می‌زند.

با توجه به شرایط موجود چه آلت‌رناتیوی برای اصلاح یا اصلاحات در نظر دارید؟

ما نباید ناامید باشیم. در همین صحبت‌هایی که مطرح می‌شود شاید کسانی که باشد واقعیت‌ها را بشنوند گوش شنوایی برای شنیدن پیدا کنند و متوجه این نکته بشوند که برای از عبور از وضعیت کنونی نیاز به عقلانیت داریم. من معتقدم کسانی که برای مقامات ارشد نظام گزارش تهیه می‌کنند باید در روز قیامت جواب پس بدهند که چه گزارشی به مقامات ارائه می‌کنند. اینکه به مقامات کشور از کف جامعه گزارش بدهیم که همه چیز گل و بلبل و خوب است که واقعیت ندارد و به تصمیمات اشتباه منجر می‌شود. امروز مردم به صورت جدی در زندگی خود مشکل دارند. این در حالی است که برخی گمان می‌کنند اگر طبقه متوسط را از جامعه حذف کنند مشکل حل خواهد شد. عده‌ای همین که مردم در برخی مراسم‌ها و همایش‌ها حضور پیدا می‌کنند و از آنها حمایت می‌کنند را کافی می‌دانند. این در حالی است که همین اقشار جامعه نیز امروز دچار پارادوکس شده‌اند که وضعیت زندگی مناسبی ندارند و باید برای رفاه و بهبود وضعیت معیشتی مردم اقدامات موثری انجام داد. مهم‌ترین آلت‌رناتیوی که امروز برای بهبود وجود دارد امید به آینده و رساندن این نکته به مسئولان نظام که مردم با مشکلات جدی مواجه هستند و این مشکلات باید زودتر حل شود. من معتقدم برای عبور از این مشکلات اولین و مهم‌ترین اقدامی که باید صورت بگیرد بازنگری در قانون اساسی است. امروز مجلس شورای اسلامی وجود دارد، اما در حد ماشین امضاست و از قدرت اینکه در رأس امور قرار داشته باشد برخوردار نیست.

کدام قوانین قانون اساسی در اولویت بیشتری برای بازنگری هستند؟

بر اساس بررسی‌هایی که ما انجام داده‌ایم قانون اساسی در ۳۵ مورد قفل است. به عنوان مثال در تصمیمی که اخیراً درباره نقش معدل در کنکور گرفته شد این شورای عالی انقلاب فرهنگی بود که مانع شد. این در حالی است که در قانون اساسی شورای عالی انقلاب فرهنگی جایگاهی ندارد و مجلس باید تعیین‌کننده باشد که چنین اتفاقی رخ نداد. در واقع مجلس در مسائلی که باید دخالت کند نمی‌کند و در مقابل در مسائلی که نباید دخالت کند و یا لزومی وجود ندارد دخالت می‌کند. نکته دیگر اینکه مجمع تشخیص مصلحت نظام در عمل به مجلس دهم تبدیل شده و درباره برخی مسائل عنوان می‌کند بر اساس سیاست‌های کلی نظام

کسانی که برای مقامات ارشد نظام گزارش تهیه می‌کنند باید در روز قیامت جواب پس بدهند که چه گزارشی به مقامات ارائه می‌کنند. اینکه به مقامات کشور از کف جامعه گزارش بدهیم که همه چیز گل و بلبل و خوب است که واقعیت ندارد و به تصمیمات اشتباه منجر می‌شود. امروز مردم به صورت جدی در زندگی خود مشکل دارند. این در حالی است که برخی گمان می‌کنند اگر طبقه متوسط را از جامعه حذف کنند مشکل حل خواهد شد. عده‌ای همین که مردم در برخی مراسم‌ها و همایش‌ها حضور پیدا می‌کنند و از آنها حمایت می‌کنند را کافی می‌دانند

چه کسی قرار است رئیس شود؟

طی ۴ ماه گذشته تمامی تلاش‌ها برای حذف و کنار گذاشتن حسین سلاح‌ورزی از ریاست اتاق بازرگانی بوده است. جریان‌هایی که خواستار حذف سلاح‌ورزی هستند مدعی‌اند بعد از انتخابات اتاق بازرگانی و انتخاب سلاح‌ورزی به عنوان رئیس، با وزارت اطلاعات مکاتبه کرده‌اند تا وضعیت روشن شود، اما به نظر می‌رسد حتی جریان‌های حاکمیتی مخالف سلاح‌ورزی هم معترفند به لحاظ قانونی، اگر بر حذف سلاح‌ورزی اصرار دارند نباید منتظر کناره‌گیری او به دلیل عدم تایید صلاحیت توسط نهادهای امنیتی باشند بلکه او باید از این سمت عزل شود.

شورای عالی نظارت بر اتاق بازرگانی

چطور به دست اصولگرایان افتاد؟

اینکه این صور جلسه چطور قرار است به امضای همه طرف‌های عضو شورای عالی نظارت بر اتاق برسد مشخص نیست، اما برای درک درست ماجرا باید درباره قوانین اتاق بازرگانی و «شورای عالی نظارت بر اتاق بازرگانی» توضیحاتی داده شود. بر اساس قانون اتاق، این شورا تا سال گذشته متشکل از چند وزیر و دو نایب‌رئیس اتاق بود که ریاست آن نیز بر عهده وزیر بازرگانی گذاشته شده بود. سال گذشته ترکیب این شورا تغییر کرد و کفه ترازو به سمت اعضای حاکمیتی این شورای مربوط به بخش خصوصی سنگین‌تر شد. در قانون جدید وزیر صمت رئیس شورا شد و نماینده کمیسیون اقتصادی مجلس، رئیس بانک مرکزی و نماینده قوه قضائیه هم به این ترکیب اضافه شدند. با این ترکیب، اتاق بازرگانی بیشتر شبیه به یک نهاد حاکمیتی شده تا نماینده بخش خصوصی مستقل. در کنار این تغییرات یک الزام دیگر هم به قوانین اتاق بازرگانی اضافه شد. انتخابات اتاق هر چهار سال یک بار طبق روال برگزار می‌شود. در اصلاح قانون انتخابات این دوره یک بندی اضافه شد که نیاز به تایید کاندیداها توسط وزارت اطلاعات را ضروری می‌کرد. یک سوال دیگر هم ذیل این موضوع می‌توان پرسید: اینکه آیا با امضای همه اعضای شورا پای صورت جلساتی که از ابطال انتخابات اتاق خبر می‌دهد، انتخابات ابطال خواهد شد یا نه؟ بر اساس قانون شورای عالی نظارت بر اتاق، ابطال کل انتخابات‌الصادر حیطة اختیار هیچ کس نیست. در جلسه اخیر شورای عالی نظارت هم حرفی در مورد ابطال کل انتخابات‌های اتاق بازرگانی نشده و تنها در مورد رئیس و مساله تایید صلاحیت او صحبت شده است. جلسه تشکیل شده، اما بر اساس اساسنامه، صورت جلسه باید در جلسه تهیه و امضا شود. به اتفاقی که در حال حاضر رخ داده، «مضای دست گردون» صورت جلسه گفته می‌شود. از سوی دیگر اگر چه انحلال اتاق، در حیطة اختیارات شورای عالی نظارت هست، اما اختیاری برای برکناری رئیس اتاق ندارد. در نتیجه باید دید در این صورت جلسه با استناد به کدام بند قانونی، اقدام به ابطال چه چیزی کرده‌اند.

جایگزین‌های سلاح‌ورزی؟

همه ماجرا بر سر کرسی مهم‌ترین نهاد بخش خصوصی ایران است. اینکه این نهاد چه رانت و موقعیتی دارد که برای ریاست آن چنان جنجالی برپا شده موضوع دیگری است، اما نهادهایی که امروز دنبال بازکناری سلاح‌ورزی هستند، به دنبال جایگزینی گزینه‌های خودشان هستند. نخست، یاسر جبرائیلی که به تدوین گر برنامه اقتصادی دولت سیزدهم معروف است یکی از شخصیت‌هایی است که ظاهراً علاقه زیادی به اتاق بازرگانی دارد. واکنش‌های تند او ماجرای سلاح‌ورزی نشان می‌دهد او خود را گزینه مناسبی برای این جایگاه می‌داند. البته اینکه جبرائیلی یک روز هم عضو اتاق بازرگانی نبوده در چه اول مانع رسیدن او به مقام ریاست اتاق به نظر می‌رسد، اما روند جریان‌ها هم نشان داده به تعهد پیوسته، تخصص‌اهمیتی می‌دهد و در نتیجه متأسفانه این احتمال که چنین فردی بدون سابقه یک روز کار در یک بنگاه اقتصادی خصوصی بتواند بر مصدر پارلمان بخش خصوصی کشور بنشیند دور ذهن نیست. گزینه محتمل دیگر، یحیی آل اسحاق، رنس اتاق ایران و عراق است. قبل از انتخابات ریاست‌اتاق رسانه‌های نزدیک به دولت و حاکمیت بارها با آل اسحاق درباره انتخابات اتاق گفت‌وگو کرده بودند. جهت گفت‌وگو‌ها این نشان می‌دهد تمایل آن‌ها به ریاست او بر این سمت بوده است. هرچند آل اسحاق در بین کاندیداهای ریاست اتاق بازرگانی ۱۴۰۲ حضور نداشت، اما برخی منابع آگاه از احتمال مطرح شدن نام او به عنوان جایگزین سلاح‌ورزی خبر داده‌اند. مجید رضا حریری، رئیس‌اتاق مشترک کابازگانی ایران و چین از جمله اعضای اتاق است که در ماه‌های گذشته اظهار نظر‌های متعددی علیه سلاح‌ورزی داشته است. او یک بار گفته سلاح‌ورزی پرونده‌فاسد دارد و در زمان او ۱۵۰۰ میلیارد تومان کسب‌شده است. حریری گفته سلاح‌ورزی اتاق بازرگانی را به نفع خود گروگان گرفته است. حریری در پرونده‌سازی علیه سلاح‌ورزی در خصوص مواضع سیاسی او در جریان اعتراضات پاییز سال گذشته گفته «اتاق بخشی از نظام جمهوری اسلامی ایران است و همه افرادی که در اتاق بازرگانی هستند در زمین نظام قرار دارند و نمی‌توانند هم‌زمان اپوزیسیون هم باشند. جایگاه حریری به عنوان رئیس یکی از مهم‌ترین اتاق‌های بازرگانی ایران یعنی اتاق بازرگانی ایران و چین به عنوان اصلی‌ترین شریک تجاری کشور این موقعیت را برای او فراهم کرده که بتواند جایگزین منطقی برای سلاح‌ورزی باشد.